

учасників діалогу системи знань, і, за потреби, може бути висловлений мовними засобами.

Таким чином, якщо людина хоче висловити тільки захоплення певною людиною/рідчю/справою, то в такому випадку природно використовувати 真 + X. Якщо ж ми чуємо 多 + X, то створюється враження, ніби "мо-вель має певний намір". Як словники, так і підручники з китайської мови повинні вказувати цю інформацію для читачів та учнів.

4. Факт, який не можна пояснити

Вище ми обміркували особливі виражальні функції модального прислівника 多 та його лексичну пресуппозицію. Слід зазначити, що це були типові й дуже показові функції прислівника 多. Однак наприкінці ми мусимо зауважити й ті факти, які не вписуються в зауважену нами закономірність. Нижче наведемо приклади, у яких висловлюється тільки оклик:

(38) Справді, перед площею Тяньаньмень було так тихо! (Лао Ше)

真的, 天安门前是多么静寂呀。(老舍)

(39) Ах, цей південний острів-перлина настільки величній, настільки розкішний! (Го Сяочуань)

啊, 南方的宝岛, 多么壮丽、多么丰满!(郭小川)

(40) Яка ж невдача в перший же день плавання потрапити в шторм!

第一天出海就碰上了大风, 多不走运哪!

(41) Тільки погляньте, він такий товстий, – як пузатий Будда Майтрейя!

你们瞧, 他胖得多像大肚弥勒佛啊!

Очевидно, що потрібне більш глибоке і докладне спостереження й дослідження, щоб знайти причини й прояснити умови виникнення таких винятків. Попри це, пресуппозиція 多, розкрита в цій статті, є джерелом сутнісних характеристик цього модального прислівника.

Таким чином, з нашої статті очевидно, що здійснення ретельного і глибокого аналізу від пресуппозиції до значення слова допоможе створити більш чіткі уявлення про семантичне наповнення слів, розкрити умови використання слів і підвищити якість викладання лексикології.

1. Арутюнова Н.Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике // Известия АН СССР. Сер. Литература и язык. – 1973. – Т. 32, вып. 1. – С. 84–89. 2. 郭继德 反问句的语义语用特点 // 《中国语文》。— 1997。— 第2期。3. 汉英双解词典 / 王还主编。— 北京, 1997年。4. 汉语新目标 / 编写委员会编写。— 北京, 2004年。— 第三册。— 第225页。5. 路 / 赵金铭主编。— 北京, 2002年。— 一下册。6. 陆俭明、马真 现代汉语虚词散论。— 北京, 1986。7. 马真 表加强否定语气的副词“并”和“又”——兼谈词语使用的语义背景 // 《世界汉语教学》。— 2001。— 第3期。8. 任瑚璋 对外汉语教学要求加强汉语语用研究 // 《西南民族学院学报》。— 1994。— 第4期。9. 任瑚璋 结构重音与“太X”和“不太X”的意义 // 《西南民族学院学报》。— 2001。— 第3期。10. 任瑚璋 “白”类副词是具有特定预设的副词 // 《西南民族学院学报》。— 2002。— 第5期。11. 王弘宇 说“—A就C” // 《中国语文》。— 2001。— 第2期。12. 现代汉语八百词 / 吕叔湘主编。— 北京, 1980年。

Надійшла до редколегії 25.06.07

М. Івахненко, асист., А. Шпігунов, студ.

ТРАНСКРИПЦІЯ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ЯПОНСЬКИХ НАЗВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті проведено коротке дослідження історії та сучасного стану проблеми української транслітерації японських назв. Проаналізовано найбільш поширені підходи до транслітерації їх латинськими літерами та кирилицею, та на основі їх синтезу створено оптимальну саме для української мови транслітераційну таблицю.

This article is a brief study of the history and current state of transliteration of Japanese proper names into Ukrainian Cyrillic alphabet. The article presents the most widespread methods (both historic and modern) of transliterating them using both Latin and Cyrillic letters and develops an optimal solution for transliterating Japanese names into Ukrainian writing system.

Актуальність та перспективність теми полягає у тому, що вона покликана ґрунтовно дослідити поставлене питання транскрипції та транслітерації японських лексичних одиниць засобами української мови а також розробити теоретичну базу, яка змогла б слугувати достатнім підґрунтям для початку процесу змін транскрипційної таблиці. До сьогодні цієї проблеми майже не торкались українські дослідники, і брак авторитетних публікацій спонукав авторів провести безпрецедентне в українській японістиці дослідження.

У цій статті ми розглянемо історію та розвиток транскрипції та транслітерації японських слів за допомогою латинського та кириличного алфавітів, дослідимо поняття транскрипції та транслітерації, зокрема випадки їх збігу, розходження та протиставлення, а також визначимо які з цих методів є найдоцільнішими у різних сферах застосування. Також ми за допомогою засобів міжнародного фонетичного алфавіту аналізуємо точність та відповідність японській фонетиці основних існуючих транскрипційних таблиць. В заключній частині статті, спираючись на висновки нашого дослідження, ми представили власні пропозиції щодо вдосконалення української транскрипційної таблиці.

В українській японістиці проблема транскрипції та транслітерації японських лексичних одиниць стоїть досить гостро. Серед вітчизняних дослідників вона неодноразово викликала досить поляризовану полеміку. Окрім наукової актуальності, це питання має і велике практичне значення, адже саме система практичної

транскрипції визначатиме, в якому вигляді реалії, власні назви японської мови, передані українською графікою, досягнуть реципієнта.

Перші спроби створення єдиного стандарту для запису японських слів за допомогою кирилиці були зроблені у Російській імперії, де вже на початку 18 ст. були налагоджені контакти із японськими моряками. Найперше джерело, де зустрічаємо кириличний запис японських слів – японсько-російський словник, укладений японцем Гондза та А.І. Богдановим [1, с. 41].

На початку 20 ст. російський сходознавець Є.Д. Поліванов створив власну транскрипційну таблицю, яка на території колишнього СРСР стала вважати єдиним загальноприйнятим і допустимим варіантом. Згодом цей транскрипційний варіант почали використовувати у всіх наукових та навчальних виданнях. Таким чином, практична транскрипція японських лексичних одиниць знаками кириличної абетки була стандартизована. Незважаючи на очевидну різницю між фонетичною і графічною будовою української та російської мов, а також на те, що система Поліванова була створена виходячи з норм та правил російської фонетики, в українській японістиці досі застосовується ця транскрипційна таблиця.

На сьогодні чи не найбільше суперечок виникає через ті лексичні одиниці японської мови, що в українських перекладах передаються або мали б передаватися на письмі за допомогою "ші", "джі", "чі" і похідних від них – "шю", "джю", "чю" тощо. Однак, під впливом російської японістики, багато українських дослідників вважають,

що при такому записі транслітерація японських лексичних одиниць відбувається за посередництвом графіки та фонетики англійської мови, а не безпосередньо з японського оригіналу. Таким чином цей варіант сприймається, як калька з транскрипційної системи Хепберна.

Такий запис категорично не визнається російськими дослідниками. Він, на їх думку, зокрема, невірно передає звучання складу 「し」 (shi) та 「じ」 (ji), які у російській практичній транскрипції записуються, як "си" та "джи" відповідно. На думку російських дослідників, калькування системи Хепберна передбачатиме запис цих складів як "ши" (рос.) та "джи" (рос.). Відповідно, за правилами фонетики російської мови ці склади читатимуться як "шы", та "дзы". Окрім того, що за правилами написання складів "шы", та "дзы" у японській мові не існує, російський звук [ы] нагадує японський звук, що передається літерою 「う」 ([u]). Таке написання не передаватиме м'якість приголосних у буквосполученнях 「しゅ」 (shu), 「しゃ」 (sha), 「ちゅ」 (chu), 「ちゃ」 (cha) й інших складах з м'якими приголосними. Таким чином, на думку російських японістів, такий запис ускладнює транскрибування японських лексичних одиниць графічними засобами російської мови, ускладнює розуміння японської фонетики і є загалом недоречним.

Виходячи з правил японської фонетики, у складах із глухими приголосними, які закінчуються на голосні, звуки "у" або "і" зазвичай редукуються. Відповідно, при транскрибуванні, зокрема, складу 「す」 (su), він передається як "с", а 「し」 (shi) – як "сь" (напр. 来ます、来ました записуються як "кімас" та "кімасьта"). Очевидно, прихильники цього варіанту транскрибування намагаються передати суб'єктивне фонетичне звучання таких звуків у японському мовленні. Однак ми не бачимо об'єктивних причин для такого запису, оскільки це є відхиленням від фонетичних норм японської мови.

У той же час, деякі японісти закликають до реформування правил транскрипції, мотивуючи це тим, що система Поліванова в певних випадках недосконало передає звуки японської мови. Зокрема російський лінгвіст і перекладач Сергій Гріс пропонує, стосовно до розмовників, підручників і авторської мови, внести в існуючі правила необхідні зміни [11]. Проте на сьогодні альтернативні варіанти все ще не знаходять підтримки більшості російських японістів.

Таким чином, і до нині у японістиці на теренах колишнього СРСР широко застосовується система Є.Д. Поліванова, розроблена у 1914 і запроваджена у 1930 році. Однак, на думку авторів, використання цієї системи для транскрипції саме українською мовою призводить до цілої низки проблем. Однією з найбільших є певне викривлення звучання транслітерованих слів порівняно з японським оригіналом, що викликає непорозуміння при перекладі. Також таблиця Поліванова не є найкращою реалізацією можливостей фонетичного набору української мови, оскільки запропонована ученим система створювалася, базуючись на правилах російської фонетики, яка багато в чому відрізняється від української.

Спроби вдосконалення та зміни такого стану речей вже робилися як в українській, так і в російській японістиці (окремої уваги заслуговують статті М. Федоришина), але питання очевидно потребує подальшого дослідження та розробки.

Історія питання та сучасний його стан

У другій половині XIX століття, із реставрацією імператорської влади, у Японії почався процес активної європеїзації, у зв'язку з чим виникла необхідність створення системи запису японських лексичних одиниць знаками латинського алфавіту. Перша практична транскрипція була створена доктором Джеймсом Хепберном, що видав у 1867 році японсько-англійський слов-

ник. У передмові Хепберн писав, що його система побудови словника заснована на транскрипції японської мови, максимально наближеній до вимови, на користь якої він знехтував записом слів каною (японською азбукою). Письмо каною на час виходу словника істотно відрізнялося від сучасного й мало численні умовності, пов'язаними із застарілими граматичними формами.

Сучасне японське письмо багато в чому збігається із запропонованою Хепберном системою, якій вдалося передбачити тенденції розвитку японської мови. Поширення системи Хепберна у світі призвело до того, що в самій Японії в 1908 році вона отримала назву "стандартної" – 標準式 —マ字 (hyoujun-shiki romaji), а у 1927 році було видано наказ Міністра залізничного транспорту про приведення до єдиного написання назв станцій, при чому дублюючі латинські написи мали бути відображені саме латиницею Хепберна.

Одночасно з появою транскрипції Хепберна, у Японії з'явилася інша система практичної транскрипції японської мови засобами латинського алфавіту, головною метою якої була точна передача графічного зображення слів. Автором її став японський вчений Аїкіцу Танакадате. Створена й опублікована ним у 1885 році система транскрипції отримала назву "японської" – 日本式ローマ字 (nihon-shiki romaji).

Танакадате заснував в 1921 році "Спілку романізації японської абетки". І відразу ж прихильники японської "національної" ідеї виступили загальним фронтом проти прихильників "проамериканської" транскрипції Хепберна. Розгорнулася ціла війна, але, можна сказати, в односторонньому порядку. По одну сторону фронту створювалися різноманітні "Спілки романізації Японії", "Спілки з поширення латиниці", у рамках яких проводилася робота зі схилення суспільної думки до переходу на "власне японську" систему практичної транскрипції. Почали видаватися газети на зразок "Ромадзі Шінбун" (Romaji Shinbun), що видавалися винятково латиницею "японського" зразка; над транскрипцією Хепберна влаштувалися "показові суди", з постановами "у рядках на "SA", "TA" і їх одзвінченнях визнати "стандартну" систему непослідовною".

Не обмежуючись "бойовими діями" на території Японії, батько "японської" латиниці Танакадате виступає на міжнародних конгресах, засіданнях міжнародного географічного суспільства, на яких закликає географів світу привести запис японських географічних назв до єдиної системи, спираючись на "японську" латиницю.

Результати конфронтації не змусили себе довго чекати. У 1937 році в Японії в якості офіційної затверджується "японська" система латиниці, що отримує нову назву – "запропонована латиниця" – 訓令式ローマ字 (kunrei-shiki romaji). Військово-топографічні й географічні карти на той час уже перейшли на "японську" латиницю, на чотирьох з'явилася гора Нусі (富士山, "Fuji") і острів Тусіма (津島, "Tsushima"). У 1938 році транскрипція прізвищ для японських закордонних паспортів і залізничні написи були переведені на "запропоновану" систему романізації. Із заміною в 1942 році Міністерством освіти шкільних підручників з англійської мови, у яких ще залишалася транскрипція Хепберна, можна було говорити про повну перемогу "японської" латиниці.

Але з приходом до влади в 1945 році американського уряду на чолі з генералом Макартуром, латиниця Хепберна була знову відновлена в правах. Наказом №2 Головнокомандуючого Тимчасової військової адміністрації було встановлено, що написи на всіх суспільних будівлях, транспортних станціях тощо повинні бути англійською мовою, і що ця англійська транскрипція власних назв має бути зроблена відповідно до модифікованої системи Хепберна – ромаджі. Діяльність всіх політичних і патріо-

тичних організацій, що існували на той момент у Японії, була заборонена, однак ця заборона не поширилася на спілки поборників "японської" ромаджі.

Через рік, щоправда, уряд Макартура чітко окреслив сфери впливу обох латиниць. Користуватися "стандартною ромаджі" приписувалось офіційним органам для написання власних імен, а для "цивільних осіб", у тому числі й для викладання латиниці в школах, що знову відновили з 1947 року, було дозволено користуватися "запропонованою ромаджі".

Отже остаточно "запропонована" латиниця не зникла. В 1954 році вона була офіційно рекомендована міністерством освіти до викладання в школах (на неї були відведені, щоправда, усього 4 навчальних години в 4-му класі початкової школи), а у 1989 році Міжнародна Організація Стандартів (ISO) затвердила "запропоновану ромаджі" як офіційну систему романізації японської мови, але світ уже подолав ті часи, коли приписання міжнародних організацій могли б якось істотно впливати на загальну ситуацію. Існуюча дотепер "Спілка романізації японської абетки" у 1999 році створила новітню редакцію японської латиниці, що передбачає повну відповідність знаків кани знакам латинського алфавіту, з літерним позначенням довгих голосних (oo, ou, aa, ii й т.д.), але вона залишилася непоміченою навіть для японців. Це, напевно, на краще, оскільки і окрім цієї нової версії існує достітно різноманітних латиниць, щоб плутати їх між собою на вивісках назв магазинів і кафе, і навіть у візитних картках самих японців.

У 1972 році "абетка ромаджі Хепберна" була майже одночасно закріплена в американських і англійських стандартах транскрипції японських слів в англійській мові. Вона є офіційною для урядових та офіційних установ Японії. Постанови ISO були проігноровані. У японських школах таблицю "запропонованої ромаджі" сьогодні викладають тільки для ознайомлення, а для використання пропонується все та ж загальноприйнята у світі транскрипція Хепберна.

Історія транскрипції Поліванова.

Незважаючи на те, що протягом 18-19ст. в Росії було видано певну кількість навчальної та лексикографічної літератури [1, с.7-8], сучасна база для викладання мови почала створюватися тільки на початку 20ст. Слідом за військовими й розвідниками, перші японісти вирушили в Японію на "мовну практику". Такі записи, як "гейша", "рикса", "джиу-джитсу" походять саме з того часу. Для написання японських слів і власних імен у російській мові на той час використовувалася "перекладена" російською транскрипція Хепберна.

Дуже важливо, на нашу думку, зазначити, що у найперших словниках, складених японськими моряками, чітко викреслюється тенденція до запису складів 「シ」 (shi), 「ジ」 (ji), 「チ」 (chi) та їх похідних як (рос.) "ши", "джи", та "чи" відповідно [1, с.202-210], і хоча дані словники не найкращим чином передавали японську лексику, часто викривляючи граматичні форми і навіть саму вимову, спираючись на них ми чітко бачимо, що перші білінгви уявляли собі написання вищезгаданих складів саме як російські "ши", "джи" тощо.

Ситуація змінилася в 30-і роки ХХ століття. Вже радянські японісти стежили за розвитком лінгвістичної ситуації в Японії, коли домінація "японської запропонованої ромаджі" здавалася їм у той час остаточною та безповоротною. Для передачі російською мовою нової японської офіційної латиниці була запропонована система транскрипції Поліванова, розроблена ще в 1917, але опублікована тільки у 1930 році. Із системи Хепберна Поліванов використав "фонетику" складів 「ふ」 (fu) і 「つ」 (tsu), записавши їх як "фу" і "цу", в іншому ж

просто переклав "запропоновану ромаджі" у графіку російського алфавіту.

Одночасно із системою Поліванова пропонувалися й інші системи, наприклад японістом-практиком Є. Г. Спальвіним, що жив і працював в 30-і роки в японському Харбіні. Його система ґрунтувалася на фонетичній транскрипції Хепберна. Принципові відмінності системи Спальвіна від системи Поліванова полягають у принципах відображення парних приголосних. Але альтернативним варіантам транскрибування так і не було приділено уваги.

Транскрипція Поліванова лягла в основу японсько-російських та російсько-японських словників за редакцією Н. Фельдман, а також численної наукової літератури та підручників того часу, ставши, таким чином єдиним стандартом транскрибування декількох поколінь радянських японістів, а для тих, хто не мав можливості спілкуватися з носіями мови – і стандартом вимови.

Абсолютна більшість російських японістів вважає, що при використанні російського складу "ши" для позначення звуку 「シ」 (shi) відбувається подвійна транскрипція з японської спочатку англійською, а потім вже російською мовою. Відповідно, багато визнаних українських дослідників вважає, що те саме відбувається і у випадку з українською мовою. Таким чином, японісти сучасної України, очевидно, за правилом наступництва, перейняли транскрипцію від своїх радянських вчителів та російських колег, не піддавши її лінгвістичному аналізу з огляду на правила функціонування української фонетики.

Транскрипція чи транслітерація?

Для адекватного аналізу проблеми нам необхідно зрозуміти суттєву різницю між транскрипцією і транслітерацією, і визначитися, яку саме з цих категорій буде доцільніше вжити в нашому випадку. Виходячи з цього, розглянемо ці поняття більш детально:

Транскрипція, за словником лінгвістичних термінів [3, с.311], являє собою особливу систему письма, яка застосовується для точного відтворення звукового складу слів і текстів якої-небудь мови або діалекту. Розрізняють фонетичну, фонематичну і практичну транскрипції. Транскрипція фонетична – спосіб передачі на письмі усного мовлення з усіма його звуковими особливостями, у повній відповідності до їх звучання. Фонетична транскрипція, скажімо, української мови будується на основі українського алфавіту з використанням додаткових літер і надрядкових чи підрядкових знаків. На прикладі української мови, го^улубка (голубка), жи^ет:а (життя), і т.п. З науковою метою використовується також Міжнародний фонетичний алфавіт, створений міжнародною фонетичною асоціацією в 1886р. на основі латиниці. Транскрипція фонематична – транскрипція, яка засобами алфавіту рідної мови передає тільки фонемний склад слів і морфем, а не всі особливості вимови. Транскрипція практична – запис засобами національного алфавіту іншомовних імен, термінів тощо які не перекладаються рідно мовою, передаються найближчим звучанням. Напр. Парашут, Нью Йорк, Шуляй Siauliai.

Транслітерація – передача тексту і окремих слів, записаних однією графічною системою засобами іншої графічної системи тобто перед однією писемністю літерами іншої.

На відміну від практичної транскрипції, транслітерація орієнтується не на конкретну мову, а на певну графічну систему, а тому вона допускає введення окремих літер та діакритичних знаків. Транслітерація обов'язково враховує звучання слова у відповідній мові. Завдяки своїй універсальності транслітерація має велике практичне значення, зокрема в процесі здійснення міжнародних контактів.

Так, для японської мови практична транскрипція, скажімо, назви 「三洋電気」 латинським алфавітом виглядатиме як Sanyo Denki, в той час як у спеціальній літературі для тих, хто вивчає мову можна побачити транслітеровані варіанти: Sanyou, Sanyō, Sanyo: та ін., тобто в ній будуть присутні додаткові знаки для позначення відсутніх у вихідній мові фонетичних явищ (у нашому прикладі довжини голосного). Для читачів, що не володіють японською мовою, такий запис буде незвичним та надмірно деталізованим. Тому можна сказати, що для запису реалій, власних імен та назв у перекладах з японської доцільно використовувати метод практичної транскрипції, а транслітерацію застосовувати у науковій, навчальній та іншій фаховій літературі.

Для написання українських слів латинськими знаками в іншомовних виданнях вживається міжнародна наукова система транслітерації, що складається з відповідників до українських літер (а не фонем; за порядком української абетки): *a b v h g d e j e ž z y i i j k l m n o p r s t u f x(ch) c č š šč ju ja '(b)*; український апостроф інколи передається в цій системі подвійним апострофом чи лапками: ". Мінусом цієї системи є незвичність для західного читача форми літер *ž, š, č* і вимови деяких ін. (напр., *j* для англ. чи франц. Читача *j* асоціюється з [дж] або [ж], а не з [й]; тому існують ще "популярні" або "літературні" системи, що вживаються часто в не-мовознавчих виданнях. Так, вживаються системи, що відрізняються від міжнародних такими літерами: *zh [ж], i [i], kh [x], ts [ц], ch [ч], sh [ш], shch [щ]*; на поч. слова *ye [e], y [ü], yu [ю], ya [я]*, а в сер. та кін. слова відповідно *ie, i, iu, ia*. Бібліотека Конгресу США вживає *ie, iu, ia* (з "дашками") та *i* ("коротке") також *i* на поч. слів, тоді як у багатьох виданнях для ширшого кола читачів та у деяких академічних виданнях *ue, u, uu, ua* вживається у всіх позиціях. Недоліки "популярних" систем — у певному браку однозначності (*u = и, й, або i = и, й; zh = зг, ж; напр. zhadaty* може бути згадати або жадати). "Поплярна" транслітерація в інших західних мовах має відповідні специфічні риси, напр., у франц. *ou [y], i [ж], tch [ч], ch [ш], chtch [щ]; у нім. sh [ж], ch [х], z [ц], s [з], ss [с], tsch [ч], sch [ш], schtsch [щ], je (e), j (ü), ju (ю), ja (я)*.

Передача іншомовних слів укр. абеткою має елементи як транслітерації, так і дуже сильні елементи фонологічної транскрипції: напр., ісп. *Juan = Жуан*; якщо ж транскрипція відбувається за посередництвом третьої мови, це може спричинити непослідовність та перекручення; напр., іспанське *Juan* через французьку (і російську) = *Жуан*; в Україні через рос. мову запозичено Поль. *Gierek = Герек* (замість *Грек*), або з протилежною помилкою тим самим шляхом з серб. *Београд* (з твердим б) — *Белград*.

В українській японістиці поки що не розроблено єдиної системи транслітерування кирилицею, яка б при використанні у навчальній та фаховій літературі, адекватно висвітлювала особливості японської фонетики і за умови, що українське японознавство має на меті створити україномовну базу для викладання японської мови, це безсумнівно є важливою темою для подальших досліджень. Але стосовно транскрибування реалій, імен та назв, ми вважаємо за найбільш доцільне використовувати метод практичного транскрибування.

Лінгвістичний аналіз проблеми

В історичній перспективі ми бачимо величезне розмаїття транскрипційних та транслітераційних систем, складених за різними принципами для використання у різних сферах. Щодо нашої системи, її метою є практичне транскрибування японських реалій в україномовних текстах загального призначення, орієнтованих на широке коло читачів, а за принцип її створення ми беремо відповідність фонем, виражених японською каною, українськими фонемами, вираженими кирилицею. Для порівняння фонем двох

досліджуваних мов, ми скористалися Міжнародним фонетичним алфавітом (далі МФА), що має засоби для запису звуків будь-якої мови та є визнаним міжнародним стандартом фонетичної транскрипції.

Більшість звуків японської мови мають прямі відповідники (або майже прямі — як у випадку з японським звуком 「ㄷ」, [ш] за МФА, що являє собою звук ближчий до "у", але також схожий на українське "и"), але якщо говорити про звук, який позначається японською літерою 「シ」 (shi), то можна беззаперечно стверджувати, що вона буде записуватися засобами МФА як [ɕi], приголосною складовою якої є звук [ɕ]. Цей звук можна знайти у таких мовах і таких варіаціях (за довідкою Міжнародної фонетичної асоціації [3]):

В деяких діалектах німецької мови, особливо у тих, якими розмовляють у Райнланді, звук, відомий німцям як *ich-Laut* (в більшості діалектів, цей звук представляє собою глухий палатальний фрикатив) вимовляється як [ɕ]. В цих діалектах, дзвінки та глухі альвеолопалатальні фрикативи вважаються алофонами.

У японській мові, звук /s/ асимілюється, якщо за ним слідує [i] або [j] і вимовляється як [ɕi] замість [si]. Його пишуть 「シ」, латинізують як *shi*, або, в рідкісних випадках, як *si*.

В корейській мові, /s/ (записується буквою ㅅ) асимілюється і перетворюється на /ɕ/ коли за нею слідує [i]. Напр.: *시장 (sijang)* [ɕ lʰɕ aŋ], "голод"

В путунхуа (стандартній китайській мові), при записі Пінїном звука [ɕ] використовують літеру *x*. (напр.) Цей звук також зустрічається в африкатах *j* [tɕ] та *q* [tɕʰ].

В шведській, фонема /ɕ/ є контрастивною і вимовляється як [ɕ] майже у всіх регіональних діалектах окрім фінно-шведського, де він здебільшого замінюється африкатом [tɕ], в той час як [ɕ] виступає алофоном звука /ʃ/. Цей звук контрастує з [ʃ] в регіональних діалектах, у яких /ʃ/ вимовляється як [ʃ]. Напр.: *kjol* [ɕ u * l]; "спідниця"

У польській, звук [ɕ], пишеться *ś* або *si*, фонетично відрізняється від [s] (s) та [ʃ] (sz). Такий африкат, як [tɕ] (відповідно записаний як *ś* або *si*) також присутній в польській мові.

В індійських та дравідійських мовах, що знаходились під впливом санскриту (де [ɕ] записується як *ś*), хоча деякі мовці варіюють цей палатальний фрикативний звук від [ɕ] до /ʃ/.

В російській мові, літера *щ* позначає звук /ɕ ɕ / або /ɕ tɕ /.

Санскрит: शत [ɕ ə tɕ], "сто"

Таким чином ми можемо побачити, що навіть у російській мові звук [ɕ] також присутній, хоча і не в "чистому" вигляді. Тому можна говорити про неточність системи Поліванова вже на цьому етапі.

Щодо української мови, слід відзначити, що звук [ɕ] в багатьох випадках виступає алофоном звуку [ʃ], який передається м'якою "ш", як-от "ші" — [ɕ i], "чі" — [tɕ i]. Саме у випадку із буквopolученням "ші" в українській мові ми маємо ситуацію, де редукція [ʃ] у [ɕ] відбувається подібно до японської мови, де у [ɕ] редукується приголосна складова ɕ-ряду [s]. Тому можна безспідставно заявити, що склад "ші" є не лише можливим, а й найкращим варіантом передачі японського знаку 「シ」.

Отже, зваживши на все написане вище, розглянувши закономірності фонетичного та графічного ладу української та російської мов та порівнявши звуковираження різних мов світу, включаючи японську та українську, за допомогою засобів Міжнародного фонетичного алфавіту, ми мо-

жемо зробити висновок, що використання складів "ші", "джи" та "чі" замість "сі", "дзі", "чі" та їх похідних є не лише доцільним, а й оптимальним рішенням при транслітерації японських літер 「し」、「じ」、「ち」. Таким чином, при транслітерації складу 「し」 матимемо такий запис : しゅ – [ɕ u] – шю   しゃ – [ɕ a] – шя

しよ – [ɕ o] – шьо

Наприклад, *Шінджюку*, а не *Сіндзюку*; *Асахі Шімбуншія* (тут варто зазначити, що у даному випадку відбувається асиміляція звуку 「ん」 з "н" в "м". Доцільність передачі цього явища при транслітерації визначають не всі японісти, але, наприклад у офіційній назві вищезгаданої газети 「新聞社」 пишеться саме через "м" [16].), а не *Сінбунся*, *Мацуо Башьо*, а не *Мацуо Басьо*.

Одзвінчення звуку [ɕ] у японській літері 「じ」 створює звук [ʃ], що передається в українській писемності за допомогою пом'якшення буквосполучення "дж" – [ʃ] за допомогою м'якого знаку. У випадку літер "я" і "ю", пом'якшення відбувається їх м'якою компонентою, без необхідності використання м'якого знаку. Виходячи з цього, ми вважаємо за доцільне записувати одзвінчений склад 「じ」 наступним чином:

じゅ – [ʃ u] – джю   じゃ – [ʃ a] – джя
じよ – [ʃ o] – джьо

Наприклад: *джюдо* замість *дзюдо*, *шюдзьо манга*, а не *сьодзьо манга*.

Літера "ч" в українській мові позначає звук [tʃ], тому її теж потрібно пом'якшувати аналогічно до попереднього випадку. Таким чином, на нашу думку краще записувати склади, похідні від 「ち」, таким способом:

ちゅ – [tɕ u] – чю   ちゃ – [tɕ a] – чя
ちよ – [tɕ o] – чьо

Наприклад, *Неко-чян*, а не *Неко-тян* і т.д.

На думку авторів, запропонований вище запис наблизить навіть необізнаного читача до правильнішого читання та вимовляння японських назв та імен, записаних українськими літерами. Також такий підхід до транслітерації позбавить тих, хто починає опановувати японську мову, від однієї з найбільш розповсюджених фонетичних помилок, викликані вивченням мови за підручниками, в яких японські слова транскрибуються за допомогою таблиці Поліванова, а саме викривленої вимови японських звуків за українськими правилами (Наприклад: "Ватасі-ва Сася то моосімасу" замість "Ваташі-ва Саша то моошімасу").

Підбивши підсумки наших досліджень, зведемо отримані дані у таблицю:

	IPA	Хепберн	"Запропонована" латиниця (訓令式ローマ字)	Кирилиця за Полівановим	Кирилиця за Федоришиним	Ми пропонуємо
し	ɕ i	shi	si	си	сі	ші
じ	ʃ i	ji	zi	дзи	дзі	джі
しゅ	ɕ u	shu	syu	сю	сю	шю
しよ	ɕ o	sho	syo	сё	дзю	шьо
しゃ	ɕ a	sha	sya	ся	ся	шя
じゅ	ʃ u	ju	zyu	дзю	сю	джю
じよ	ʃ o	jo	zyo	дзё	сто	джьо
じゃ	ʃ a	ja	zya	дзя	дзя	джя
つ	tsu	tsu	tu	цу	цу	цу
ふ	ɸu	fu	hu	фу	фу	фу
ち	tɕ i	chi	ti	ти	ці	чі
ぢ	ʃ i	ji	di	ди	дзі	джі
ちよ	tɕ o	cho	tyo	тё	цьо	чьо
ちゅ	tɕ u	chu	tyu	тю	цю	чю
ちゃ	tɕ a	cha	tya	тя	ця	чя

¹Бондаренко И. П. История русско-японских языковых связей – Ода "Астропринт", 2000р. ²Поливанов Е. Д. Японские языковые жесты. Л.: 1919 ³Journal of the International Phonetic Association. Лондон 1971 ⁴Д.І.Ганич І.С.Олійник. Словник лінгвістичних термінів. К., Вища школа, 1985. 360с. ⁵Сучасна укр. літ. мова. Вступ. Фонетика. К. 1969 ⁶К.М. Тищенко. Метатеорія мовознавства. Київ, Основи, 2000. 350с. ⁷Федоришин М. Українська транскрипція японської мови. Львів 1994 ⁸Н. И. Фельдман. Большой русско-японский словарь. В 2 томах. ⁹The Principles of the International Phonetic Association. Лондон 1949 ¹⁰http://www.susi.ru – сайт В. Смоленського ¹¹Грус С. Таблица Полива-

нова как эхо прошедшей войны, или вся правда о "ши-жи" // Японский журнал — Japan.ru— Февраль 2005. ¹²http://wikipedia.org – матеріали взято з української, російської, японської та англійської Вікіпедій ¹³http://www.franklang.ru – Лінгвістичний сайт Іллі Франка ¹⁴http://wikisource.org – сховище першоджерел проекту WikiMedia. ¹⁵http://books.google.com – GoogleBooks – електронна бібліотека Google. ¹⁶http://www.asahi.com/english/ – англійський сайт газети 「朝日」.

Надійшла до редколегії 03.10.07

А. Букрієнко, асист., М. Андреїшена, студ.

ЯВИЩЕ ПЕРЕСТАНОВКИ КОМПОНЕНТІВ У СКЛАДЕНИХ СЛОВАХ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається явище перестановки компонентів у складених словах японської мови. Аналізується вплив перестановки компонентів на значення слова, визначаються причини змін цього значення. Дається аналіз кожного класу складених слів: слова, що змінюють своє значення, слова, що не змінюють свого значення, слова, що зберігають значення та одночасно набувають нового. Намічаються перспективи подальших досліджень у цій галузі.

The article deals with the component replacement phenomena in the Japanese compound words. It also analyses how such kind of replacement influences the meaning of the word, the reasons of the changes of the meaning are defined. Every class of compound words was analyzed including the words which change their meaning, the words which do not change their meaning and the words which keep their meaning but receive a new one at the same time. The future research perspectives in this sphere are defined.

При вивченні японської писемності особливу увагу привертає *кан'го* – лексика китайського походження – і через специфіку її графіки, і через особливості поєднання ієрогліфів в одному слові. Феномену поєднання

різних ієрогліфів та утворення на цій базі нових слів присвячено багато робіт як у вітчизняній так і у закордонній японістиці. Назвати хоча б таких відомих дослідників як В.В. Виноградов [1], Н.І. Фельдман-Конрад [3],